

d'époque Husseinite en Tunisie, Tunis 1955, s. 13; a.mlf., "Tunus'ta Türk Sanatı", *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi*, Ankara 1962, s. 414; a.mlf., *Les monuments de Tunis*, Tunis 1971, s. 16-19; a.mlf., "Câmi'ü'l-Kaşba bi-Tûnis ev Câmi'ü'l-Muvaḥḥidîn", *el-Hidâye*, sy. 4, Tunis 1980, s. 77-81; G. Marçais, *L'architecture musulmane d'occident*, Paris 1957, s. 254; D. Hill – L. Golvin, *Islamic Architecture in North Africa*, London 1976, s. 96-97; Muhammed b. el-Hoca, *Târîḥu me'âlimi't-tevhîd fi'l-kadîm ve'l-cedîd*, Tunis 1980, s. 157-164; J. Binous, *Tunis la ville et les monuments*, Tunis 1980, s. 99; Abdulaziz Daoulâtî, *Tunis, sous les Hafsides*, Tunis 1980, s. 176-200; Mehmet Şeker, *Başşehir Tunus'taki Türkçe Kitabeler*, İstanbul 1992, s. 18-20; A. Pellegrin, "Mosquées et zaouïas de Tunis", *Chaiers Charles de Faulculd*, sy. 2, Paris 1950, s. 224; Mc. M. Partlan, "Deux inscriptions tunisoises méconnues: Mosquée de la Qasba", *IBLA*, sy. 1 (1982), s. 131-147; R. Brunschvig, "Tunus", *İA*, XII/2, s. 62.

KADİR PEKTAŞ

KASD

(bk. KASİT).

KÂSE

(كاسه)

Sâliki cezbeye sevkeden mânevî hal, ârifin gönlü ve ilâhî aşkın şarabıyla mest olan kişinin vücudu anlamlarında bir tasavvuf terimi

(bk. ŞÜRB).

KASEM

(bk. AKSÂMÜ'L-KUR'ÂN; YEMİN).

KÂSİM

(القاسم)

Hz. Peygamber'in oğlu.

Resûl-i Ekrem'in nübüvvetinden kısa bir süre önce Mekke'de dünyaya geldi. Annesi Hz. Hatice'dir. Kâsım'ın doğumuyla ilgili başka rivayetler de bulunmakla birlikte İbn İshak, genel bir ifadeyle Hz. Peygamber'in Hatice'den doğan bütün çocuklarının nübüvvetten önce dünyaya geldiğini belirtmektedir. Resûlullah ilk çocuğu Kâsım olduğu için Ebû'l-Kâsım künyesiyle anılmıştır. Kâsım'ın ebesi Ümmü Râfi' Selmâ olup akika için iki kurban kesilmiştir. Onun ne kadar yaşadığı ve ne zaman öldüğü konusunda da ihtilâf vardır. Yedi gün veya yedi ay yaşadığı, süt emme yaşını tamamladığı, hatta temyiz yaşında yahut hayvana binecek yaşta öldüğü ileri sürülmüştür. Resûl-i Ekrem'in

çocuklarının vefatıyla ilgili olarak yine genel bir ifade kullanan İbn İshak kızlarının peygamberlik dönemine ulaştığını, erkek çocuklarının ise nübüvvetten önce, öldüğünü kaydeder. Kâsım'ın nübüvvetten sonra vefat ettiğini kabul edenlerin en önemli dayanağı, onun ölümünün Kevser sûresinin nüzûl sebepleri arasında zikredilmesidir. Buna göre Kâsım öldüğünde müşriklerden biri Resûlullah'ın soyunun kesildiğini iddia etmiş, bunun üzerine Kevser sûresi nâzil olmuştur. İbn Mâce'nin *es-Sünen*'inde ("Cenâ'iz", 27) yer alan bir rivayette, Kâsım'ın süt emme çağını tamamlamasına az bir süre kala ölmesi üzerine annesinin bu süreyi doldurmadan ölmesi sebebiyle üzüntüsünü dile getirdiği, Resûl-i Ekrem'in de onun bu müddeti cennette tamamlayacağını söylediği belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mâce, "Cenâ'iz", 27; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 61, 229; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 190-191; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, Kahire 1971, I, 214-215; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 40, 72, 307; VII, 130-131; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe*, IV, 377-378; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdû'l-me'âd*, Kahire 1970, I, 40; Şâmî, *Sübûlû'l-hüdâ*, XI, 16-20; Nûred-din el-Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, Kahire 1964, III, 391; Zürkânî, *Şerḥu'l-Mevâhib*, Beyrut 1393/1973, III, 193-195; Âlûsî, *Rûḥu'l-me'ânî*, XXX, 248; Köksal, *İslâm Tarihi* (Mekke), II, 168-169.

ASRİ ÇUBUKÇU

KÂSİM, Abdülkerîm

(عبدالكريم قاسم)

(1914-1963)

Irak'ta cumhuriyet yönetimini kuran asker ve devlet adamı.

Bağdat'ın güneyindeki bir köyde doğdu. 1934'te Bağdat Askerî Akademisi'ni bitirdi. 1941 yılında İngilizler'e ve kral nâibine karşı Reşid Ali'nin başlattığı ihtilâl sırasında Musul'da garnizon kumandanı olarak bulundu. 1948'deki Arap-İsrail savaşında görev aldı. 1955'te tuğgeneralliğe yükseltildi. Mısır'da ed-Dubbâtü'l-ah-râr'ın (Hür Subaylar) cumhuriyet ilân etmesi (1952) Irak ordusunda da monarşi karşıtı hareketlerin başlamasına yol açtı ve Hür Subaylar teşkilâtı kurularak merkez komitesinin başına Abdülkerîm Kâsım getirildi.

Irak'ın Batı ittifakının bir uzantısı olan Bağdat Paktı'nda yer alması (1955), Arap dünyasında Cemal Abdünnâsır'ın önderliğinde Irak yöneticilerine karşı bir kampanyanın başlatılmasına sebep oldu. Bütün Araplar'ın birleşmesini savunan Nâ-

sır'ın Mısır'la Suriye'yi birleştirerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurması (1 Şubat 1958) ve diğer Arap devletlerini de kendilerine katılmaya çağırması Ortadoğu'da dengeleri değiştirdi. Lübnan, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin iç işlerine karışması ihtimaline karşı Türkiye ve Irak'ın müdahale etmesini istedi. Bunun üzerine Irak hükûmeti ülkenin batısına askerî birlikleri sevk etmeye karar verdi. Bu sevkîyat sırasında 13-14 Temmuz 1958 tarihinde Tuğgeneral Abdülkerîm Kâsım ile Albay Abdüsselâm Ârif birlikleriyle Bağdat'tan geçerken kanlı bir şekilde idareye el koydular ve genç kral II. Faysal ile kral nâibi Abdülilâh ve Başbakan Nûrî es-Saîd'i öldürerek cumhuriyet ilân ettiler. Darbecilerin önderi Kâsım bakanlar kurulu başkanlığı, savunma bakanlığı ve silâhlı kuvvetler kumandanlığını üstlendi.

Ortadoğu'da Batı yanlısı politikalarıyla tanınan Irak monarşisinin yıkılması Ürdün ve Lübnan'da büyük tedirginlik yarattı. Bu iki ülkede de benzer darbelerin olmaması için Amerika Birleşik Devletleri Lübnan'a, İngiltere de Ürdün'e asker gönderdi. Kâsım'ın önderliğindeki Egemenlik Konseyi Irak'ı Arap Birliği'nden çekerek Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'ye Batı karşıtı bir politika izlemeyeceğine dair güvence verdi. Arkasından 27 Temmuz 1958'de kabul edilen geçici anayasaya göre Irak Devleti'nin bağımsız ve egemen bir cumhuriyet olduğu ilân edildi. Yeni Irak yönetimini ilk önce Sovyetler Birliği tanıdı.

İhtilâl önceleri Nâsır yanlısı bir tutum sergiledi; Nâsır da Irak'ın Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne katılacağını umuyordu; fakat beklentisi gerçekleşmedi. Ayrıca bu konu hükûmet içinde görüş ayrılıklarına yol açtı. İhtilâlin ikinci adamı Abdüsselâm Ârif, Arap Birliği ve Birleşik Arap Cumhuriyeti yanlısı olduğu için kısa sürede kabineden uzaklaştırıldı. Hükûmet, Nâsır aleyhtarı bir tavır takındı. Özellikle birleşme karşıtı komünistlerin etkisiyle biçimlenen bu politika Sovyetler Birliği tarafından desteklendi ve bu siyasî destek askerî ve iktisadî yardımlarla takviye edildi. Böylece Kâsım yönetiminin ilk yıllarında komünistlerin nüfuzu giderek arttı.

Kâsım'ın iktidarının ilk aylarından itibaren komünistlerle iş birliği içinde izlediği politika Nâsır yanlılarının büyük tepkisini çekti ve Mart 1959'da, Musul'da garnizonun gönderine Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin bayrağını çeken Albay Abdülvehhâb eş-Şevvâf'ın önderliğinde bir isyan patlak verdi. Fakat Bağdat'ta ise Nâ-

sır karşıtı gösteriler yapıldı ve Kâsım bu ayaklanmayı komünistlerin de yardımıyla kanlı bir şekilde bastırdı. Bu olayda Musul'un bombalanması ve yüzlerce subayla askerin ölmesi Mısır'la ilişkilerin kopmasına yol açtı; Mısırlı diplomatlar sınır dışı edildi. Nâsır yanlıları üzerinde baskı uygulandı; pek çok kişi hayatını kaybetti. Bu arada Kâsım 24 Mart 1959'da Irak'ın Bağdat Pakti'nden çekildiğini açıkladı.

Kâsım'ın komünistlerle iş birliği uzun sürmedi ve 1959 yazından sonra önemli mevkiilerde bulunan komünistleri görevlerinden uzaklaştırıp partilerini kapattı. Ardından gittikçe sertleşen bir şekilde diktatörlüğe yöneldi. Mart 1961'de ülkenin kuzeyindeki Kürt halkı Molla Mustafa Barzânî'nin önderliğinde özerklik için ayaklandı ve Eylül 1961'de bölgede bağımsız bir Kürt devletinin kurulduğu açıklandı. Bunun üzerine Barzânî ile Kâsım yönetimi arasında silâhlı çatışmalar başladı. Bu arada Kâsım, Haziran 1961'de Küveyt üzerinde hak iddia ettiyse de İngiltere ile Suudi Arabistan'ın karşı çıkmaları sebebiyle bir sonuç alamadı. Daha sonra Irak petrol şirketiyle de anlaşmazlığa düşen ve petrol imtiyaz alanlarının çoğunu millileştiren Abdülkerîm Kâsım iç ve dış politikalarındaki başarısızlıklarıyla ülkede ekonomik, askerî ve siyasî karışıklıkların çıkmasına sebep oldu ve 8 Şubat 1963 tarihinde Baas Partisi'nin desteğindeki askerlerin gerçekleştirdiği bir darbe ile devrilerle arkadaşlarıyla birlikte idam edildi; böylece beş yıl süren ve karışıklıklar içinde geçen iktidar dönemi sona ermiş oldu.

BİBLİYOGRAFYA :

B. Vernier, *L'Irak d'aujourd'hui*, Paris 1963, s. 141-362; Abid Al-Marayati, *The Middle East Its Governments and Politics*, California 1972, s. 173-188; Mustafa Cemâl Merdân, *'Abdülkerîm Kâsım: el-Bidâye ve's-sukût*, Bağdad 1989; M. Farouk Sluglett - P. Sluglett, *Irak Since 1958*, London 1990, s. 48-63, 65-70, 74-76; D. Hiro, *Dictionary of Middle East*, London 1996, s. 264-265; U. Dann, "Kâsım", *EI²* (Fr.), IV, 747-748.

DAVUT DURSUN

KASIM AĞA

(ö. 1070/1660)

Osmanlı iç siyasetine de karışmış olan Hassa başmimarı.

Hayatı ve yaptığı binalar hakkında fazla bilgi yoktur. XVI. yüzyılın sonlarına doğru Mimar Sinan'ın yanında yetişen ustalar-dan biri olmalıdır. Sinan'ın ardından kla-

sik Osmanlı mimari geleneğini sürdüren Dâvud Ağa, Dalgıç Ahmed Ağa, Sedefkâr Mehmed Ağa silsilesinin XVII. yüzyılın ilk yarısındaki halkasını Mimar Kasım Ağa teşkil etmiştir. Bazı hayratı ile vakıflarının Arnavutluk'ta oluşu yanında Köprülüler ailesiyle yakın dostluğu onun Arnavutluk'tan geldiğini belli eder. Devşirme olduğu söylenmekteyse de 1050 (1640) yılına ait Defter-i Evkâf-ı Mimarbaşı Ağa'daki kayıtlardan öğrenildiğine göre babasının adının Ali oluşu en azından birinci kuşaktan devşirme olmadığını gösterir. Aynı kaynakta Sinan isminde bir kardeşiyle evkafına mütevellî yaptığı Hasan Çelebi adında bir yeğeni bulunduğu da kayıtlıdır.

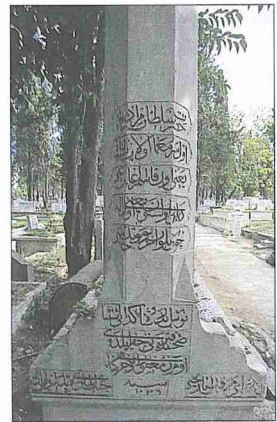
Kasım Ağa'nın hayatı, Sultan İbrâhim ve IV. Mehmed döneminin karışıklıkları içinde iniş ve çıkışlar göstermektedir. Sultan İbrâhim'in sadrazamı ve kendisi gibi Arnavut asıllı olan Kemankeş Mustafa Paşa'nın yakını olan Kasım Ağa, bu vezirin 1054'te (1644) idam edilmesi sırasında onun diğer yakın dostlarıyla birlikte hapsedildi, mimarbaşılıktan uzaklaştırıldığı gibi mallarına da el konuldu, yerine Meremmetçi Mustafa Ağa getirildi. Hatta Kemankeş Mustafa Paşa'nın yakın dostu olması sebebiyle idamı düşünülmüşken yakınlarından olup Cinci Hoca diye tanınan padişah hocası Hüseyin Efendi'nin ricasıyla idamdan kurtuldu ve 1054 Cemâziyelâhinde (Ağustos 1644) Gelibolu'ya sürgün edildi. Kısa bir müddet sonra yine Cinci Hoca'nın aracılığı ile affa uğrayıp İstanbul'a döndü, evinde herkesten uzak yaşamaya başladı. Bu sırada Sultan İbrâhim, Hassa mimarı Mustafa Ağa'dan evvelce Üsküdar Sarayı'nda Mimar Kasım'ın yaptığı ahırın bir benzerini yapmasını istemiş, 1054 Ramazanında (Kasım 1644) tamamlanan binaya 10.500 kuruş sarfedildiği öğrenilince Kasım Ağa'nın daha önce inşa ettiği büyük ahırların 3050 kuruş mal olduğu anlaşılmış, bunun üzerine Kasım Ağa tekrar mimarlığa getirilmiştir (1055/1645).

Mimar Kasım Ağa, Vâlide Kösem Sultan'ın kethüdâsı Arslan Ağa öldüğünde ondan kethüdâlığını istemiş, ancak bu talebi kabul edilmemişti. Kösem Sultan'ın ölümünden iki ay kadar sonra 1061 Zilkadesi (Ekim 1651) başlarında Turhan Sultan'ın kethüdâsı azledildiğinde Dârüssaâde ağasının iradesiyle vâlide kethüdâlığına getirildi. Fakat Turhan Sultan'a sadrazamlık için Köprülü Mehmed Paşa'yı tavsiye etmesi Gürcü Mehmed Paşa ta-

rafından öğrenilince Köprülü Köstendil'e sürüldü, Kasım Ağa da kethüdâlıktan uzaklaştırılarak malları müsâdere edildi ve Yedikulehisarı'ndaki Kanlıkuyu Zindanı'na atıldı. Bir müddet sonra ailesinin barınması için evi geri verildiyse de kendisi Kıbrıs'a sürgün edildi. Çağdaş Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre bir vesileyle affa uğrayarak İstanbul'a döndü, Üsküdar'da Sadrazam Süleyman Paşa'nın konağında kaldı. Bu arada yine siyasetle uğraşmaya başladı ve sonunda hemşehrisi Köprülü'nün sadrazamlığa getirilmesi gerektiğini Turhan Sultan'a kabul ettirdi.

Vefatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan Kasım Ağa'nın kabrinin Karacaahmet'te Miskinler Tekkesi caddesiyle Şehitlik Mescidi civarında olduğu ve mezar taşında "sermî'mâr-ı Hazret-i Şehriyârî Kasım Ağa bin Ali, vefat tarihi 1036" (1627) yazıldığı bilinmektedir (Behcetî, s. 35). Mezar 1957'de çevrede yapılan yol çalışmaları sırasında yerinden sökülerek Fâtih Camii hazinesine taşınmışken 1959'da yeniden Karacaahmet Mezarlığı'na getirilmiştir. Bir lahit ve iki şâhideden oluşan kabir, mezarlığın Kadıköy'e inen caddeye açılan Karacaahmet Türbesi'ne yakın girişinin iç tarafında yirmi adım kadar ileride sol yandadır. Kasım Ağa'nın, mezar taşında verilen tarihten çok daha sonraları vefat ettiği bilindiğine göre bu tarih yanlıştır. Ancak mimarın sağlığında mezarını hazırlattığı ve üzerine kabrin yapıldığı tarihin yazıldığı ileri sürülmektedir. Ayrıca aynı tarihlerde yaşamış Kasım adında iki Hassa mimarının olduğu şeklinde bir ihtimal varsa da buna inanmak çok zordur.

Kasım Ağa'nın Berat yakınında Temurince köyünde cami, imaret, han ve çeşmelerden meydana gelen külliyesinden başka Berat'ta 1054'te (1645) kitâbesi

Kasım Ağa'nın Karacaahmet Mezarlığı'ndaki mezar taşı - Üsküdar / İstanbul